T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET VE AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKU DOKTORA PROGRAMI TEZ ÖNERİSİ

ULUSLARARASI HUKUK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE ENERJİ YATIRIMLARI VE GÜVENLİĞİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir AKIL

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ebru ŞENSÖZ MALKOÇ

Üye : Prof. Dr. UĞUR YİĞİT

Kasım Uğur KARATAŞ

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI .....
İNTİHAL BULUNMADIĞINA İLİŞKİN BEYAN .....
İÇİNDEKİLER.....
KISALTMALAR CETVELİ .....
GİRİŞ .....

BİRİNCİ BÖLÜM
ENERJİ YATIRIMI KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

§1. ENERJİ YATIRIMLARININ HUKUKÎ STATÜSÜ ve GENEL ÖZELLİKLERİ.....
I. ENERJİ KAYNAKLARININ MÜLKİYETİ.....
II. ENERJİ YATIRIMLARININ KAMU HİZMETİ BAĞLANTISI .....
III. ENERJİ YATIRIMLARININ GERÇEKLEŞTİRİLMESİNDE DEVLET SÖZLEŞMELERİNİN ROLÜ.....
§2. ENERJİ YATIRIMLARINA İLİŞKİN KAVRAMLARIN GELİŞİMİNE TARİHİ BAKIŞ .....
I. ÇAĞDAŞ ANLAMDA ENERJİ YATIRIMLARININ ORTAYA ÇIKIŞI.....
II. İMTİYAZ SİSTEMİNİN KURULUŞU ve GELENEKSEL İMTİYAZ SÖZLEŞMELERİ.....
III. KAYNAK SAHİBİ DEVLETLERİN ENERJİ KAYNAKLARI ÜZERİNDE DENETİM SAĞLAMA ÇABALARI .....
A. Kaynak Millileştirmeleri.....
1. Millileştirme Hareketlerinin Başlangıcı .....
2. Millileştirme Hareketlerinin Yatırım Hukukunun Gelişimine Etkisi.....
B. Kaynaklara İlişkin Birleşmiş Milletler Kararları.....
C. OPEC'in Kurulması.....
D. Çağdaş İmtiyaz Sözleşmelerinin Geliştirilmesi .....
IV. ENERJİ PİYASALARINDA SERBESTLEŞME .....

V. YATIRIM HUKUKUNUN OLUŞUMU .....
A. Yatırım Yasa ve Anlaşmaları .....
1. Yatırım Yasaları .....
2. Uluslararası Yatırım Anlaşmaları .....
a) İkili Yatırım Anlaşmaları .....
aa) İkili Yatırım Anlaşmaları ile Yatırımcıya Tanınan Maddî Haklar .....
ab) İkili Yatırım Anlaşmaları ile Yatırımcıya Tanınan Usulî Haklar .....
aba) Usulî Hakların Önemi .....
abb) Yatırım Tahkimi .....
b) Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları .....
ba) Enerji Şartı Antlaşması .....
baa) Antlaşmanın Gelişimi .....
bab) Antlaşmanın Amacı ve Kurgusu .....
bb) NAFTA .....
B. Yatırım Sözleşmelerinin Uluslararasılaşması .....
C. ICSID'in Oluşturulması .....
VI. YENİ EĞİLİMLER .....

İKİNCİ BÖLÜM
ENERJİ YATIRIMLARININ UNSURLARI ve YATIRIM UYUŞMAZLIĞI KAVRAMI

§1. ENERJİ YATIRIMLARININ UNSURLARI .....
I. YATIRIMCININ KABUL VE KORUNMASININ HUKUKİ DAYANAĞI .....
A. Ev Sahibi Devletin Ulusal Mevzuatı .....
B. Yatırım Anlaşmaları .....
C. Yatırım Sözleşmeleri .....
1. İmtiyaz Sözleşmeleri .....
2. Ortak Girişim Sözleşmeleri .....
3. Ürün Paylaşım Anlaşmaları .....

4. Hizmet Sözleşmeleri .....
a) Saf Hizmet Sözleşmeleri .....
b) Risk Hizmet Sözleşmeleri .....
5. Enerji Alım Sözleşmeleri .....
II. YATIRIM .....
A. Yatırımın Gerçekleştirildiği Coğrafî Saha .....
B. Yatırımın Konusu .....
1. Genel Olarak Yatırım Yasa ve Anlaşmalarının Yatırım Tanımları .....
a) İmtiyazlar .....
b) İdarî İzinler ve Haklar .....
c) Sözleşmeye Dayalı Hak ve Alacaklar .....
2. Enerji Şartı Antlaşması'nın Yatırım Tanımı .....
C. Yatırımın Hukuka Uygunluğu .....
III. YATIRIMCI .....
A. Yatırımcı Kavramına Genel Bakış .....
B. Yatırımcının Hukukî Vasfı .....
C. Yatırımcının Tâbiiyeti ve Tespiti .....
1. Tâbiiyetin Belirlenmesi .....
a) Gerçek Kişiler .....
b) Tüzel Kişiler .....
b.a) Kuruluş Yeri Sistemi .....
b.b) İdare Merkezi Sistemi .....
2. Tâbiiyette Zaman .....
D. Yatırımcı Vasfının Belirlenmesinde Kontrol Sistemi .....
IV. DEVLETLER .....
A. Kaynak Devlet .....
B. Ev Sahibi Devlet .....
§2. YATIRIM UYUŞMAZLIĞI KAVRAMI .....
I. ANLAŞMAYA DAYALI UYUŞMAZLIK-SÖZLEŞMEYE DAYALI UYUŞMAZLIK AYRIMI .....

II. YATIRIM UYUŞMAZLIKLARININ KAYNAKLARI
A. Yatırımcının Mal Varlığına El Konulması:
Kamulaştırma/Millîleştirme .....
1. Tanım ve Terminoloji .....
2. Kamulaştırma Koşulları .....
a) Hukuka Uygun Olarak Gerçekleştirme .....
b) Ayrımcılık Yapılmaması .....
c) Kamu Yararının Gözetilmesi .....
d) Tazminat Ödemesi.....
B. Ödemelerin Transferi Üzerindeki Engeller .....
C. Yatırım Anlaşmaları ile Getirilen Muamele Standartlarının İhlâli....
1. Mutlak Standartlar .....
a) Tam Koruma ve Güvenlik Standardı .....
b) Âdil ve Hakkaniyete Uygun Muamele Standardı.....
2. Göreli Standartların İhlâli .....
a) Ulusal Muamele Standardı.....
b) En Çok Gözetilen Ulus Standardı .....
D. Sözleşme Koşullarında Ortaya Çıkan Değişiklikler .....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YATIRIM UYUŞMAZLIKLARININ ÇÖZÜM YOLLARI

§1. ULUSAL MAHKEMELER .....
I. KAYNAK DEVLET VEYA ÜÇÜNCÜ BİR DEVLETİN ULUSAL MAHKEMELERİ .....
II. EV SAHİBİ DEVLET MAHKEMESİ .....
§2. TAHKİM .....
I. TAHKİM USULÜNÜN İŞLETİLMESİ .....
A. Usule Uygulanacak Hukuk .....
B. Yatırım Tahkiminde En Sık Başvurulan Usul Kuralları .....
1. Washington Konvansiyonu ve ICSID Tahkim Kuralları .....
2. SCC Tahkim Kuralları .....
3. ICC Tahkim Kuralları .....
4. UNCITRAL Tahkim Kuralları .....

II. HAKEM KURULUNUN YETKİ TESİSİ .....
A. Tahkime Rıza .....
1. Genel Olarak Tahkime Rıza .....
a) Tahkime Rızanın Yatırım Sözleşmeleri Altında Verilmesi ....
b) Tahkime Rızanın Yatırım Yasaları Altında Verilmesi .....
c) Tahkime Rızanın Yatırım Sözleşmeleri Altında Verilmesi ....
ca) İkili Yatırım Anlaşmaları Altında Tahkime Rıza.....
cb) Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları Altında Tahkime Rıza .....
cba) NAFTA.....
cbb) EŞA .....
2. ICSID Tahkimine Rıza .....
a) Ev Sahibi Devletin ve Kaynak Devletin Konvansiyona Taraf Olması .....
b) Tahkime Rızanın Yazılı Olması .....
ba) Sözleşme İle Beyan .....
bb) Ev Sahibi Devletin Tek Taraflı İrade Beyanı .....
B. Konu Bakımından Yetki (*RATIONE MATERIAE*) .....
1. Genel Olarak "Konu Bakımından Yetki" .....
a) Yatırım Yasaları.....
b) Yatırım Anlaşmaları .....
ba) İkili Yatırım Anlaşmaları .....
bb) Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları.....
bba) NAFTA .....
bbb) EŞA.....
2. ICSID'in Konu Bakımından Yetkisi.....
C. Kişi Bakımından Yetki (*RATIONE PERSONAE*).....
1. ICSID'in Kişisel Yetkisi .....
a) Devletler.....
b) Yatırımcılar .....
ba) Gerçek Kişilerin Tâbiiyeti .....
bb) Tüzel Kişilerin Tâbiiyeti .....

2. Washington Konvansiyonu ve EŞA'nın Kişisel Yetkiye İlişkin Hükümlerinin Birlikte Değerlendirilmesi…….....
D. Tahkime Başvuru Koşulu Olarak Diğer Uyuşmazlık Çözüm Yollarına Başvuru…….
1. Yerel Mahkemelere Başvuru…….....
2. Dostane Çözüm Yollarına Başvuru…….
a) Başvuru……....
b) Süre……..
c) Bildirim……....
E. Çoklu Usuller Halinde Yetki…….
1. Çoklu Usullerin Ortaya Çıkış Nedenleri…….....
a) Farklı Anlaşmalar Altında Tahkime Başvurulması…….....
b) Sözleşme ve Anlaşmalar Altında Farklı Usullerin İşletilmesi…....
2. Çoklu Usullerin Engellenmesi……....
a) Çoklu Usullerin Engellenmesine Yönelik Hukukî Vasıtalar…….
b) Çoklu Usullerin Engellenmesine İlişkin Vasıtaların Uygulama Alanının Daraltılması……
§3. DOSTANE ÇÖZÜM YOLLARI……
I. YATIRIM UYUŞMAZLIKLARINDA DOSTANE ÇÖZÜM YOLLARINA BAŞVURUNUN DAYANAKLARI……
A. Yatırım Yasaları…….
B. Yatırım Anlaşmaları……
II. DOSTANE ÇÖZÜMDE USULLER……
A. Danışma……
B. Müzakere……..
C. Arabuluculuk……...
D. Uzlaşma……

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ENERJİ YATIRIMLARININ GÜVENLİĞİNE İLİŞKİN TEMEL KORUMA STANDARTLARI

§ 1. ENERJİ ŞARTI ANTLAŞMASINDA YATIRIMLARIN GÜVENLİĞİ……..
I. KORUMA VE GÜVENLİK İLKESİ……..

A. Uygulama Alanı…….
B. Taraf Devletlerin Sorumluluğunun Kapsamı……
C. Özen Sorumluluğunun Sınırları……
D. Değerlendirme……
II. ÂDİL VE HAKKANİYETE UYGUN MUAMELE İLKESİ……
A. Hukuki Çerçeve……..
B. Uygulama Alanı…….
C. İçtihat Hukuku Alanında Benimsenen Değerlendirme Kriterleri……..
1. Yatırımcının Haklı Beklentilerinin İhlal Edilmemesi…….....
2. Keyfi Davranmama……..
3. Âdil Yargılanma Hakkına ve Usul Kurallarına Riayet Etme……..
4. İyiniyet Prensibine Uygun Davranma……..
D. Değerlendirme…….
III. AYRIMCI DAVRANMA YASAĞI……
A. Hukuki Çerçevenin İzahı……
B. Milli Muamele Kaydı……..
1. Unsurları……
a. Yatırımların Benzer Nitelikte Olması……..
b. Kaydın İhlali İçin Meşru Bir Zemin Bulunmaması…….
c. Ayrımcı Muamelede Kasıt Unsuruna Gerek Olmaması……..
2. Değerlendirme……..
C. En Çok Gözetilen Ulus Kaydı…….
1. Uygulama Alanı……
2. Kaydın Hakem Heyetlerinin Yargılama Yetkisi Üzerindeki Etkisi……
3. Değerlendirme……..
IV. HAKSIZ KAMULAŞTIRMANIN ÖNLENMESİ İLKESİ……
A. Uluslararası Yatırım Hukukunda Kabul Edilen Kamulaştırma Türleri……..
1. Doğrudan Kamulaştırma……..
2. Dolaylı Kamulaştırma……..
a. İçtihat Hukuku Alanında Benimsenen Kriterler……..
i. Esaslı Mahrumiyet Kriteri……
ii. Süreklilik Kriteri……
b. Sözleşme Temelli Hakların Kamulaştırılması…….....

3. Tedrici Kamulaştırma……

B. Kamulaştırmanın Hukuka Uygun Olmasına İlişkin Şartlar……

1. Kamu Yararı Bulunması……..

2. Tazminat Ödenmesi…….....

C. Değerlendirme……

SONUÇ……...

KAYNAKÇA…….

ÖZET……...

ABSTRACT……...

KISALTMALAR CETVELİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ADR : Alternative Dispute Resolution
AEŞ : Avrupa Enerji Şartı
age. : Adı Geçen Eser
agm. : Adı Geçen Makale
AIOC : Anglo-Iranian Oil Company
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ARAMCO : Arabian American Oil Company
ARB. : Arbitration
ASEAN : Association of South East Asian Nations
AUÇY : Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri
AÜ : Ankara Üniversitesi
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF :Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BAE : Birleşik Arap Emirlikleri
BIT : Bilateral Investment Treaty
BNOC : British National Oil Company
BRITOIL : British Oil
BP : British Petroleum
BTC : Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı
BYIL : British Yearbook of International Law
CERDS : Charter of Economic Rights and Duties of States
Corp. : Corporation
CSIS : Center for Strategic Studies
Der. : Derleyen
dn. : Dipnot
DKÜSEB : Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirgesi
DTÖ : Dünya Ticaret Örgütü
eds. : Editör
edt. : Editörler
ECT : Energy Charter Treaty

Energy L. J. : Energy Law Journal

EJIL : European Journal of International Law

EŞA : Enerji Şartı Anlaşması

EU : European Union

FDI : Foreign Direct Investment

GATT : General Agreement on Tariffs and Trade

GÜHFD : Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

I. : Issue

IBRD : International Bank for Reconstruction and Development

ICC : International Chamber of Commerce

ICLQ : International Comperative Law Quarterly

ICSID : International Centre for Settlement of Disputes

IEA : International Energy Agency

IHRDC : International Human Rights Development Corporation

ILM : International Legal Materials

IISD : International Institute for Sustainable Development

Inc. : Incorporation

Int. : International

Intl. : International

MAI : Multilateral Agreements on Investment

MERCOSUL : Mercado Comun do Sul

MERCOSUR : Merco Comun del Sur

MHB : Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni

MFN : Most Favourable Nation

MIGA : Multinational Investment Guarantee Agency

NAFTA : North American Free Trade Agreement

NEI : Nuclear Energy Institute

No. : Number

NIEO : New International Economic Order

OECD : Organization for Ecomomic Cooperation and Development

OPEC : Organization of Oil Exporting Countries

OPIC : Overseas Private Investment Corporation

PEMEX : Petroleos Mexicanos

s. : Sayfa

S. : Sayı

SBF : Siyasal Bilgiler Fakültesi

SCC : Stockholm Chamber of Commerce

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

USGS : United States Geological Survey

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UK : United Kingdom

UN : United Nations

UNCITRAL : United Nations Commission on International Trade Law

UNCTAD : United Nations Conference on Trade and Development

UNESCO : United Nations Edicational, Scientific and Cultural Organization

UNYB : United Nations Law Yearbook

US : United States

USA : United States of America

V. : Volume

vd. : Ve diğerleri

YCA :Yearbook Commercial Arbitration

YİD : Yap-İşlet-Devret

YPFB : Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos

WWF : World Wide Fund

www. : World wide web

GİRİŞ

Günümüzün modern yaşam koşulları, sosyal ve ekonomik hayatın sorunsuz devamlılığı, enerjinin sürekli ve sağlıklı tedarikine bağlıdır. Enerjinin, toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamasının yanında, sanayi tipi üretimde de en önemli faktörlerden biri olması, enerji arzına olan hassasiyeti bir hayli arttırmıştır.

Enerji bu derece önemli bir ekonomik ve politik değer haline dönüşürken, tüm bunlar toplulukları enerji kaynakları üzerinde sınırsız hâkimiyet kurma mücadelesine yönlendirmiştir. Artan rekabet koşulları ise bu mücadelenin şiddetlenmesine neden olmuştur. Enerji yatırımları, enerjiye ilişkin faaliyetlerin temel vasıtası olması itibariyle, bu mücadelenin yoğunlaştığı alanlardan birini oluşturmaktadır. Enerji faaliyetlerinin çağdaş anlamda "yatırım" niteliğine kavuşması, petrolün sanayi tipi üretimde kullanılmaya başladığı 19. yüzyıl sonlarına denk gelmektedir. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başında enerji yatırımları ile gözetilen temel kaygı, enerji kaynaklarının, kaynak zengini devletlerden, sanayileşmiş devletlere aktarılmasıdır. Bu dönemde, sermaye, sanayileşmiş devletlerden, sömürge ya da yarı sömürge konumundaki devletlere, kaynak devletlerin koruması altında giriş yapmıştır. Bu nedenle, bu dönem yatırımlarına sağlanacak koruma ve muamelede, hukukî öğelerden ziyade siyasî öğeler ön plana çıkmış, kaynak devletlerden ev sahibi devletlere sermaye akışı oldukça serbest ve yatırımcı lehine koşullarla gerçekleşmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarına doğru uluslararası ekonomik düzende gerçekleşen değişiklikler, enerji yatırımları üzerinde de etkili olmuştur. 1920'li yıllar boyunca dünya ekonomisinde yaşanan "büyük ekonomik buhran" nedeniyle girişimciler, büyük alt yapı projelerine yatırım yapmaktan kaçınmış, enerji yatırımları, özel girişimcilerden ziyade devletler tarafından gerçekleştirilmiştir. Devletlerin ekonomik hayattaki rolünün önemli biçimde arttığı bu yıllar, aynı zamanda ulusal bağımsızlık savaşlarının yaygınlaştığı ve SSCB'nin izlediği politikaların etkisiyle özel girişim karşıtı fikirlerin güç kazandığı yıllardır. Bu koşullar, korumacı politikaların gelişmesine zemin hazırlarken, yabancı sermaye hareketlerinin yavaşlamasına neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı Sonrası dönemde sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla yeni devletlerin ortaya çıkışı, korumacı politikaların dünya genelinde yaygınlaşması için uygun bir ortam oluşturmuştur. Sömürgecilik dönemi boyunca yatırıma açık ve elverişli bir ortam sunan sömürgeler, siyasî bağımsızlık fikirlerinin ekonomik tezahürleriyle, doğal kaynakları üzerinde denetim sağlama amaçlı girişimlerde bulunmuş, bu doğrultuda, bir yandan, millileştirme hareketleri ile kaynakları üzerindeki ulusal egemenliklerini pekiştirirken, diğer yandan, uluslararası hukuku değiştirme amaçlı işbirliği çalışmalarına katılmışlardır. Böylece, bu dönem, sömürgecilik döneminde sınırlar arasında serbestçe dolaşan sermayenin, dolaşım ve faaliyet koşullarının yeniden düzenlendiği ve enerji piyasalarına yabancı sermaye girişinin engellendiği veya sınırlandığı bir dönem olarak ortaya çıkmıştır.

1940'lı yılların sonlarına yaklaşıldığında ekonomik buhranın etkileri tamamen bertaraf edilmiş ve kaynak sahibi devletlerin piyasaları, girişimciler için yeniden cazip hale gelmiştir. Üstelik bu yeni dönemde enerji yatırımları ile güdülen amaç, sanayileşmiş devletlerin hammadde ihtiyacını karşılamanın yanı sıra, ev sahibi devletlerde oluşan enerji piyasalarına girerek bu piyasalarda etkili olmak haline dönüşmüştür. Ne var ki, korumacı politikaların devletlere ekonomik hayata müdahale yetkisi veren düzenlemeleri, sermayenin sınırlar arası dolaşımının zorlaştırmış ve yatırım ortamını belirsizlikler içeren, elverişsiz bir

duruma sokmuştur. Sömürgeci uygulamaların sona ermesiyle, kaynak devletlerin ev sahibi devletlere siyasî müdahalesinin önünün tıkanması ve dünyanın iki kutuplu siyasî yapısı altında askerî güç kullanımının tercih edilmeyen bir seçenek haline gelmesi, enerji yatırımlarının korunmasında yeni vasıtaların oluşturulması arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Böylece, sermaye ihraç eden devletlerin yatırımcılar ve ev sahibi devletlerarasındaki ilişkiye "doğrudan" müdâhil olmayacağı ve politik unsurlardan ziyade hukukî unsurların ön plana çıktığı bir yapının kurulmasına odaklı çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, 1950'li yılların başında, çağdaş yatırım hukukunun temelleri atılmıştır.

Yatırım hukukunun oluşturulmasında esas alınan iki düşünce, sermayenin farklı piyasalara bir engele takılmaksızın giriş ve çıkış yapabilmesi ve bu piyasalardaki faaliyetlerini, belirsizliğin en aza indirildiği, en avantajlı koşullarda sürdürmesidir. Bu nedenle, yatırım hukukunun temel amacı, yatırımların ülkeye giriş-çıkış ve faaliyet koşullarının ev sahibi devletlerin müdahale alanın mümkün olduğunca dışına taşınması, yani, yatırımların ev sahibi devlet hukukundan en üst düzeyde bağımsızlaştırılmasıdır.

Yatırımların ev sahibi devlet hukukundan bağımsızlaştırılmasına dair ilk hareketler, 1950'li yılların başında, "uluslararasılaşma" fikirlerinin oluşturulmasıyla başlamıştır. "Uluslararasılaşma" fikirleri, o dönem enerji yatırımlarının temel vasıtası olan imtiyaz sözleşmelerinin, ev sahibi devletin hukukundan ziyade uluslararası hukukla bağlantılı bulunduğu iddialarına dayanmaktadır. Uluslararasılaşma fikirleri güç kazandıkça, yatırım sözleşmelerine uluslararası hukukun uygulanabilirliği daha fazla kabul görmeye başlamış, uluslararası hukuk uygulandığı ölçüde de, yatırım hukukunun yatırımları ev sahibi devlet hukukundan bağımsızlaştırma amacına daha fazla yaklaşılmıştır.

Bununla birlikte, çağdaş yatırım hukukunu oluşturan temel hukukî vasıta, sermaye ihraç eden ve sermaye ithal eden devletlerarasında imzalanan iki taraflı yatırım anlaşmalarıdır. İkili yatırım anlaşmaları, anlaşma tarafı devletlerin egemenlik gücüyle bağdaştırılan bazı yetkilerine sınırlama getirerek, taraf devletlerden gelen yatırımcıların, diğer taraf devlet ülkesinde belirli standartlarda muamele görmesini güvence altına almaktadır. Yatırım anlaşmaları ile yatırımcılar, anlaşmalarda kendilerine tanınan haklar bakımından ev sahibi devletin yasama ve yürütme tasarruflarından bağımsızlaştırılmakta ve uluslararası hukuka tâbi kılınmaktadır. Bu anlaşmaların yaygınlık kazanmasıyla, yatırımcıların, ev sahibi devlet hukuku altında oluşturulan sözleşmelerle tek tek korunduğu bir sistem yerine, devletlerarası anlaşmalarla uluslararası hukuk altında korunma imkânına kavuştuğu bir anlaşmalar rejimi oluşturulmuş olmaktadır.

Yatırım anlaşmaları ile yatırımcılara tanınan haklar ağırlıklı olarak, tazminatsız kamulaştırma yapılmaması, ödemelerin serbestçe transferi ve yatırımcılara gösterilecek muamelenin standartlarının belirlenmesi gibi maddî hukuka ilişkin haklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, anlaşmalarda, yatırımcılara, ev sahibi devlet ile uyuşmazlığa düşmeleri halinde kullanabilecekleri usulî haklar da tanınmış bulunmaktadır. Usulî haklar, genellikle, "uyuşmazlık çözüm kayıtları" başlığı altında toplanmakta ve yatırımlardan doğan uyuşmazlıklarda, yatırımcıların başvurabileceği uyuşmazlık çözüm yöntemlerini ve yöntemleri işletme koşullarını göstermektedir. Uyuşmazlık çözüm kayıtlarının en önemli özelliği, yatırımcılara, uyuşmazlıkları, "ulusal" uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının yanı sıra, "ulusal olmayan" uyuşmazlık çözüm mekanizmalarına da sunma hakkı getiriyor olmasıdır. Yatırımcılara başvuru hakkı getirilen uyuşmazlık çözüm yolları arasında "tahkim", ulusal yargı mekanizmalarından bağımsız ve bağlayıcı nitelik taşıyan bir yöntem olması nedeniyle, yatırım hukukunun en fazla tartışılan vasıtaları arasında

bulunmaktadır. “Yatırım tahkimi” olarak da adlandırılan bu yöntem, yatırımcılara, diplomatik korunma yollarını bertaraf ederek uluslararası bir yargı platformuna doğrudan başvuru imkânı sağlaması nedeniyle, yatırım korunmasında “bir devrim” olarak da nitelendirilmektedir. Yatırım tahkimi ile yatırım anlaşmalarında getirilen hakların uygulanması güvence altına alınmakta, böylece, yatırımcılar, ev sahibi devletin yasama ve yürütme tasarruflarının yanı sıra yargı tasarruflarından da bağımsız kılınmış olmaktadır.

Yatırım rejiminin uygulamaları, sermaye ithal eden devletlerde dirençle karşılanmıştır. Sermayenin serbest dolaşım ve istikrar talebiyle, ev sahibi devletlerin enerji kaynakları üzerindeki denetimlerini koruma kaygısı birbirleriyle çelişen mülahazalardır. Ne var ki, gelişmekte olan devletlerin önemli bir kısmı, sahip oldukları enerji kaynaklarını değerlendirmek ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli, sermaye, teknoloji ve bilgi birikimden yoksundur. Bu nedenle, bu devletler, korumacı politikalardan uzaklaşmaya, enerji piyasalarını, yabancı yatırımcılara açmaya başlamıştır. Özellikle, dış borçlanma olanaklarının 80’li yıllardan itibaren kısıtlanması, serbestleşme politikaların geliştirilmesi için uygun ortam yaratmış, böylece, yatırım rejimi dünya çapında uygulama alanına kavuşmuştur.

“Yatırım tahkimi”, yatırım rejimi uygulamalarının somutlaştığı ve yeni uygulamaların geliştirildiği bir alan olması nedeniyle, yatırım hukukunun en fazla tartışılan ve eleştirilen vasıtasıdır. Yatırım tahkimine yönelik eleştiriler, geniş bir alana yayılmakla birlikte, özellikle, tahkimin kurgusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, yatırım tahkimi, sermaye lehine işleyen ve kamusal özellikler taşıyan uyuşmazlıkların ticarî mülahazalar doğrultusunda çözüme kavuşturulduğu bir yöntem olması gerekçeleriyle muhalefete uğramıştır. Eleştirilerin bir kısmı, bazı yeni uygulamaların geliştirilmesini sağlamış ve kimi devletlerde yatırım uyuşmazlıkları üzerinde ulusal mahkemelerin münhasır yetkisini tesis etmeye yönelik girişimleri tetiklemiştir. Bununla birlikte, yatırım rejiminin uygulamaları, dünya genelinde, temel kurgusu içinde işlemeye ve yatırım tahkimi vasıtasıyla kendi kendini üretmeye devam etmektedir. “Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Enerji Yatırımları ve Güvenliği” başlığını taşıyan bu tez, geniş bağlamında, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sermayenin sınır ötesi hareketlerinin temel yöntemi haline dönüşen doğrudan yatırımlara ilişkindir. Ancak, inceleme birkaç nedenden ötürü, “enerji yatırımları ve güvenliği” özelinde gerçekleştirilmiştir.

Bu tezde, yatırım düzeninin enerji yatırımları üzerinden değerlendirilecek olmasının en önemli gerekçesi, enerji piyasasının sınırlar ötesi sermaye hareketlerinin devamlı ve yoğun şekilde gerçekleştiği bir alan ve uluslararası ekonominin en ciddi iş kollarından birisi olmasıdır. Her geçen gün artan değerine paralel olarak, enerji, ev sahibi devletler ve yatırımcılar arasındaki uyuşmazlıkların da çok sık yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Nitekim, halihazırda bilinen tahkim usullerinin üçte biri enerji yatırımlarından doğan uyuşmazlıklara dayanmaktadır. Tüm bu bilgiler çerçevesinde talep edilen tazminatların milyar dolarlarla ifade edilen tutarları, söz konusu uyuşmazlıkları ev sahibi devlet ekonomilerinin yanı sıra uluslararası ekonominin de önemli konularından biri haline getirmiştir. Öte yandan, enerji yatırımlarının, çevre, insan hakları, suya erişim, işçi hakları ve halk sağlığı gibi mülahazalarla birlikte anılması, bu uyuşmazlıklara ev sahibi devlet ve uluslararası kamuoyunun yoğun ilgi göstermesine, dolayısıyla, söz konusu uyuşmazlıkların çözümünde başvurulan yöntemlere ilişkin tartışmaların güncelliğini korumasına neden olmaktadır.

Tezin enerji yatırımlarına özgülenmesinin bir diğer nedeni, yatırımlara ilişkin sektörel çok taraflı yegâne anlaşmanın "enerji" alanında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Enerjinin farklı boyutlarına ilişkin düzenlemeler içeren Enerji Şartı Anlaşması'nın III. Bölümü, enerji yatırımlarının teşviki ve korunmasına ilişkin hükümlere ayrılmış bulunmaktadır. Enerji Şartı Anlaşması, anlaşma tarafı devletlerden gelen yatırımcıların, anlaşma tarafı diğer devletlerde gerçekleştirdikleri faaliyetler bakımından uygulama alanı bulmaktadır. Yatırımlara ilişkin çok taraflı bir anlaşmanın yokluğunda Enerji Şartı Anlaşması, çok taraflı bir yatırım anlaşmasının uygulamasına ilişkin önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Tezde incelemenin enerji yatırımları üzerinden gerçekleştirilecek olmasındaki önemli bir etken de, enerji yatırımlarının, yatırım hukukunun gelişiminde oynadığı roldür. Yatırım hukukunun kurum ve kurallarının önemli bir kısmı, enerji yatırımları için geliştirilmiş ve yatırım hukukunun uygulamaları, enerji yatırımlarından kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünde verilen kararlar kapsamında somutlaşmıştır. Enerji yatırımlarının yatırım sisteminin gelişimine etkisinin incelenmesinin, yatırım hukukunun genel mantığının ve işleyişinin değerlendirilmesinde ve yatırım hukukunda ortaya çıkacak değişimlerin öngörülmesinde etkili olacağı düşünülmektedir. Nitekim yatırım rejiminde 21. yüzyıl başında ortaya çıkan ve kimi yazarlar tarafından "Binyıl Dalgası" (Millennium Wave) olarak adlandırılan koruyucu hareketlerin de enerji yatırımları üzerinde yoğunlaşması dikkat çekicidir. Bu anlamda, enerji, ev sahibi devletler ve yatırımcılar arasındaki güç dengesinin değişikliklerinin belirgin olarak izlenebildiği bir alan olması bakımından önem taşımaktadır.

Tez; enerji yatırımlarına, "uygulanacak hukuk" ve "uyuşmazlık çözümünde yetki" temelinde ele alınacaktır. Yatırım rejiminin kurgulanmasında temel kaygının yatırımlara "uygulanacak hukuk" ve "yatırımlardan doğan uyuşmazlıkların çözümünde yetki" üzerinde yoğunlaşıyor olması ve bahsedilen konuların ev sahibi devlet ve yatırımcılar arasındaki çatışmaların ana eksenini oluşturması, çalışmanın bu iki konu üzerinden planlanmasına neden olmuştur. Konunun incelenmesi, girişi takiben dört bölümde gerçekleştirilecek olup, sonuç bölümüyle tamamlanacaktır. Söz konusu tezin, "Enerji Yatırımlarına Genel Bakış" başlıklı ilk bölümü, iki paragraftan oluşacaktır. Bölümün ilk paragrafı, enerji yatırımlarının hukukî statüsünün ve diğer yatırım alanlarıyla olan ilişkisinin belirlenmesi amacıyla, enerjinin genel özelliklerinin incelenmesine ayrılacak, bölümün ikinci paragrafında ise, geri kalan kısmında yapılacak incelemelere zemin hazırlanması maksadıyla enerji yatırımlarına ilişkin kavramların gelişimi incelenecektir. Enerji yatırımlarına ve genel olarak yatırımlara uygulanacak hukukun şekillenmesinde önemli rol oynayan söz konusu kavramlar, ekonomik, politik ve hatta toplumsal unsurların etkileşimi doğrultusunda oluşmuştur. Bu nedenle, kavramların gelişimine ilişkin inceleme, tarihi bakış açısıyla ve mümkün olduğu ölçüde kronolojik bir sıra izlenerek gerçekleştirilecektir.

Söz konusu tezin, ikinci bölümü, "Enerji Yatırımlarının Unsurları ve Yatırım Uyuşmazlığı Kavramı" başlığını taşıyacaktır. İki paragraftan oluşacak olan bu bölümün ilk paragrafında, enerji yatırımlarının kabul koşulları ve bu yatırım süreçlerine dâhil olan aktörler irdelenecektir. Bu yolla, enerji yatırımlarından doğan uyuşmazlıkların çözümünde uyuşmazlık çözüm mercilerinin kişi bakımından yetkinin tespitinde kullanılan kavramların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bölümün ikinci paragrafında ise, uyuşmazlık mercilerinin konu bakımından yetkinin belirlenmesi amacıyla "yatırım uyuşmazlığı" kavramı ele alınacaktır. Enerji yatırımlarının imtiyaz sözleşmeleri vasıtasıyla korunduğu dönemlerde yatırım uyuşmazlıklarının temel nedeni "kamulaştırma" olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, yatırım anlaşmalarının yaygınlaşmasıyla, anlaşmalarda getirilen diğer koruma hükümlerinin ve muamele standartlarının ihlâli de, yatırım uyuşmazlığı tanımı kapsamında ele alınmaya başlamıştır. Bu bağlamda, özellikle tartışma yaratan bir konu, yatırım sözleşmelerinin koşullarında ortaya çıkan ihlâllerin, yatırım anlaşmaları altında korunup korunamayacağıdır. Söz konusu husus, uyuşmazlık çözüm mercilerinin yetkisinin belirlenmesinde olduğu kadar, sözleşmelerin esasına uygulanacak hukukun belirlenmesi bakımından da önem taşımaktadır. Bu nedenle, sözleşme koşullarında ortaya çıkan değişiklikler, yatırım anlaşmaları kapsamında kalıp kalmadıkları bakımından ikili bir ayrım altında incelenecektir.

Üçüncü bölüm, yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde başvurulacak uyuşmazlık çözüm yollarının işletilmesini ele alacak olup, bu bağlamda, uyuşmazlık çözüm mercilerinin uyuşmazlıkları görme yetkisi incelenecektir. Bölüm kapsamında, konu, ulusal mahkemeler, tahkim ve dostane çözüm yolları olmak üzere, üç paragraf altında değerlendirilecektir. İlk paragraf, ulusal mahkemelerin yetkisini, ev sahibi devlet ve üçüncü bir devlet mahkemesine başvuru koşulları altında incelenecektir. Yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde ev sahibi devlet mahkemeleri, geleneksel yetkili uyuşmazlık çözüm mercileri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, üçüncü devlet mahkemelerinin veya kaynak devlet mahkemelerinin sınır aşıcı yetki tesisiyle yatırım uyuşmazlıklarını görme konusunda kendilerini yetkili kabul edip edemeyecekleri de yatırım hukukunun tartışmalı konularındandır. Bu nedenle, bölümün ilk paragrafı altında, konuya dair bir incelemeye yer verilecektir. Bölümün ikinci paragrafında ise ele alınacak olan tahkim yöntemi, yatırım hukukunun temel vasıtalarından biri olarak, uyuşmazlıklarının çözümünde yatırımcıların sıklıkla tercih ettiği yöntem haline gelmiştir. Bu nedenle tahkim başlığı altında, tahkim yolunun işletilmesi irdelenecek ve hakem kurullarının yetki koşulları araştırma konusu yapılacaktır. Tahkim yoluna sunulan uyuşmazlıkların hemen hepsinde hakem yetkisinin itiraz konusu yapılması nedeniyle, bölüm kapsamında, hakemlerin yetki tesisine geniş yer verilecektir. Dostane çözüm yollarına başvuruda yetki, bu yolların bağlayıcı nitelikten yoksun olmaları nedeniyle önemli bir sorun olarak ortaya çıkmamaktadır. Bununla birlikte, yatırım uyuşmazlıklarının dostane çözüm yollarına sunulması, ancak, bu imkâna ev sahibi devlet tarafından rıza gösterilmesi ile mümkündür. Bu nedenle, dostane çözüm yolları başlığı altında bu yollara başvurunun hukukî dayanakları inceleme konusu yapılacaktır.

Tezin son bölümünde ise; enerji yatırımlarının korunmasına ilişkin temel koruma standartları incelenecektir. Bu bölümde Enerji Şartı Antlaşmasında yatırımların korunması konusunda benimsenen genel koruma standartları ile haksız kamulaştırmanın önlenmesi ilkesi ele alınacaktır. Bölüm kapsamında öncelikle koruma ve güvenlik ilkesi ile âdil ve hakkaniyete uygun muamele ilkesi, uluslararası hukuk doktrinindeki görüşler ve tahkim kararları ışığında ele alınacaktır. Antlaşmadaki bir diğer genel koruma standardını teşkil eden ayrımcılık yasağı ise, milli muamele ve en çok gözetilen ulus kayıtlarını içeren bir çerçevede izah edilecek olmasıdır. Bölümde son olarak, haksız kamulaştırmanın önlenmesi ilkesi incelenecek ve bu kapsamda uluslararası yatırım hukukunda kabul edilen kamulaştırma türleri ile kamulaştırmanın hukuka uygun olmasına ilişkin şartlar irdelenecektir.

KAYNAKÇA

ALTINTAŞ M. Ayhan, "Uluslararası Yatırımların Korunması Temel Uyuşmazlıklar ve Tahkim Kurulları", Dünya ve Uluslararası Hukukun Gerçekleri ve Türkiye'deki Egemenlik ve Uluslararası Tahkim Tartışmaları Üzerine, Hazine Dergisi, Nisan 1998.

ALTIPARMAK Kerem, ""Due Process of Law" Kavramının Amerikan Hukukundaki Yeri Üzerine Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (AÜHFD), C. 45, 1996.

ARAT Tuğrul, Ticaret Şirketlerinin Tâbiiyeti, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No. 269, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.

AYDOĞMUŞ Yasemin, "İki Taraflı Yatırım Anlaşmalarındaki En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet Kaydına İstinaden ICSID'e Başvuru İmkânı", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y. 29, 2009.

AYGÜL Musa, Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.

BAKLACI Pınar, "Uluslararası Yatırımlarda "Dolaylı Kamulaştırma" ve Düzenleyici Yetkiler", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y. 28, 2008.

BISHOP R. Doak/Crawford James/Reisman William Michael, Foreign Investment Disputes: Cases, Materials and Commentary, Kluwer Law International, Hague 2005.

BOZKURT Enver, DOST Süleyman, Devletlerin Yabancı Yatırımcıların Mülkiyet Hakkına Müdahalesine İlişkin Olarak ICSID Tahkim Uygulamasında Ortaya Çıkan Genel Prensipler ve Sonuçları, Uluslararası Hukuk ve Politika, C. I, 2005.

CAMERON Peter D, International Energy Investment Law: The Pursuit of Stability, Oxford University Press, New York 2010.

CEYLAN Ali, KORKMAZ Turhan, Borsada Uygulamalı Portföy Yönetimi, 3. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 1998.

CHALAMISH Efraim, "An Oasis in the Desert: The Emergence of Israeli Investment Treaties in the Global Economy", Loyola International and Comparative Law Review, Vol. 32, pp. 123-208, 2010.

CHEN John-Ren, Foreign Direct Investment, International Financial Flows and Geography, Foreign Direct Investment (Ed. Chen John-Ren), St. Martin's Press, New York 2000.

COLLINS David, "Applying the Full Protection and Security Standard of Protection to Digital Investments", Journal of World Investment and Trade, Vol. 12. No. 2, 2011.

COOP Graham, “The Energy Charter Treaty: More Than A MIT”, Investment Arbitration and The Energy Charter Treaty (Ed. Clarisse Ribeiro), JurisNet LLC, New York 2006.

ÇALIŞKAN Yusuf, The Development of International Investment Law: Lessons From the OECD MAI Negotiations and Their Application to a Possible Multilateral Agreement on Investment, Boca Raton, Florida, USA 2008.

ÇELİKEL Aysel, GELGEL Günseli Öztekin, Yabancılar Hukuku, Yenilenmiş 14. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2008.

ÇETENAK Emin Hüseyin, Yabancı Portföy Yatırımlarının Hisse Senedi Getirileri Üzerine Etkisi: İMKB Üzerine Bir Uygulama, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006.

DOĞAN Vahit, Türk Vatandaşlık Hukuku, Yenilenmiş 10. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2010.

DOLZER Rudolf, SCHREUER Christoph, Principles of International Investment Law, Oxford University Press, New York 2008.

DOLZER Rudolf, STEVENS Margrete; Bilateral Investment Treaties, Kluwer Law International, Martinus Nijhoff Publishers, Hague 1995.

DOST Süleyman, “Adil ve Hakkaniyetli Davranış Yükümlülüğü Bağlamında PSEG/Konya Ilgın Elektrik-Türkiye Tahkim Kararı (ICSID)”, İstanbul Barosu Dergisi, 2007.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000.

DÜZENLİ Celal, Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri: Serbest Bölgeler Açısından Bir Analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2006.

EKİNCİ Alper, Çin Yabancı Sermaye Türkiye, Turhan Kitabevi, Ankara 2005.

EMEK Uğur, Uluslararası Ticarette Tahkim Prosedürü, Devlet Planlama Teşkilatı, Haziran 1999.

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı, Ankara 2010.

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Bağlı ve İlgili Kuruluşlarının Amaç ve Faaliyetleri (Mavi Kitap), Ankara 2011.

ERÇAKAR M. Emin, Karagöl Erdal Tanas, “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, SETA Analiz Dergisi, Ocak 2011.

ERKAN Mustafa, Mitigating Political Risks for Transnational Energy Projects through Contractual Mechanisms, University of Exeter, Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Law, January 2009.

ERTEN Rifat, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2005.

EUROPEAN CENTRAL BANK, European Union Balance of Payments/International Investment Position Statistical Methods, Frankfurt 2007.

FIETTA Stephen, "Most Favoured Nation Treatment and Dispute Resolution Under Bilateral Investment Treaties: A Turning Point?", International Arbitration Law Review, Issue 4, Sweet and Maxwell, 2005.

FRIEDLAND Paul D., "The Scope of Most Favoured Nation Treatment under the Energy Charter Treaty", Investment Protection and The Energy Charter Treaty (Ed. Graham Coop/Clarisse Ribeiro), JurisNet LLC, New York 2008.

GÖKYAYLA Cemile Demir/Süral Ceyda, "4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (DEÜHFD), C. 6, No. 2, 2004.

GÖRMEZÖZ Kızbes Kılıç, Türkiye'ye Doğrudan Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara 2007.

ICSID, ICSID Convention, Regulations and Rules, Report of the Executive Directors on the Convention, ICSID/15, April 2006.

IMF, Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition, Washington D.C. 2009.

İMKB, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, 21. Basım, Ekim 2011.

KESKİN Bayram, Kamu Hizmetinin Görülmesine İlişkin Sözleşmeler ve Bu Sözleşmelerden Doğan Uyuşmazlıkların Tahkim Yoluyla Çözümü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2006.

KILAVUZ Ali Kemal, "Enerji Şartı Antlaşması Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (GÜHFD), C. XIII, S. 1-2, ss. 179-215, 2009.

KNILL April M., "Does Foreign Portfolio Investment Reach Small Listed Firms?", European Financial Management, Blackwell Publishing Ltd, 2010.

OECD, Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Fourth Edition, 2008.

OECD, Most-Favoured-Nation Treatment In International Investment Law, Working Papers On International Investment, No. 2004/2, September 2004.

OECD, National Treatment for Foreign-Controlled Enterprises, Including Adhering Country Exceptions to National Treatment, 2010.

ORMANOĞLU Burhan, Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara 2004.

ÖZYAKIŞIR Deniz, "Çok Taraflı Yatırım Antlaşması (MAI): Teorik/Eleştirel Bir Değerlendirme", Stratejik Öngörü, S. 11, ss. 75-83, 2007. PARK William W., "Tax Arbitration and Investor Protection", Investment Protection and The Energy Charter Treaty, (Ed. Graham Coop/Clarisse Ribeiro), JurisNet LLC, New York 2008.

SORNARAJAH M., The International Law On Foreign Investment, Cambridge University Press, Third Edition, Cambridge 2011.

ŞAHİN Serkan, İMKB'de Yükselen Piyasa ve Düşen Piyasa Dönemlerinde Durumsal İlişki Analizi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

TANRIVER Süha, "Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı", Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), S. 53, ss. 191-215, 2004. TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, Aralık 2009

TEKİNALP Gülören, "Türk Hukukunda Ortaklıkların Vatandaşlığı", İÜHF 50.Yıl Armağanı Cumhuriyet Döneminde Hukuk, Vedat Kitapçılık, ss. 551-579, 1973. TEKİNALP Gülören, TEKİNALP Ünal, Avrupa Birliği Hukuku, Beta Yayınevi, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, İstanbul 2000. TİRYAKİOĞLU Bilgin, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 2003.

TİRYAKİOĞLU Bilgin, "Yatırımlar ve Uluslararası Tahkim Arasındaki İlişki: ICSID Tahkimi", Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları 1(2), 2007.

TİRYAKİOĞLU Bilgin, "Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2001.

ULAŞ Dilber, "Çokuluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (AÜSBFD), C. 59, S. 2, 2004.

UNSAL Hande, "Enerji Yatırım Uyuşmazlıklarında Yetki Sorunu ve Esasa Uygulanacak Hukuk", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2015

WORLD BANK, World Bank Guidelines on the Treatment of Foreign Direct Investment, Part IV, Expropriation and Unilateral Alterations or Termination of Contracts, 1992.

YANNACA-SMALL Catherine, International Investment Law: Understanding Concepts And Tracking Innovations Companion Volume to International Investment Perspectives, OECD Publishing, 2008.

YAVAN Nuri, Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2006.

YILMAZ, Alper Çağrı. Enerji Yatırımları ve Uluslararası Koruma Standartları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2012.